

O ŘEKÁCH

českých, moravských a slezských.

K učení na školách obecných

upravil

Jos. Melichar,

profesor při c. k. ústavu ku vzdělání učitelok v Praze.

(S mapou Čech, Moravy a Slezska.)

V PRAZE.

NAKLADATEL FR. A. URBÁNEK, KNĚHKUPEC.

1874.

I. Řeky české,

jinž tvar půdy, množství lesů a slatin hojného vzniku, hornatost pak mnohostranného a mocného spádu poskytují, jsou

- a) po většině splavné jak pltům tak i lodím a slouží tím národnému hospodářství jako dráhy dopravní;
- b) podporují zvláště na severu svým mnohostranným svahek a mocným spádem výroby průmyslné;
- c) podél břehů řek splavných vedeny jsou silnice a (vyjmeč Vltavu) i železnice, čímž jejich výnosnost hospodářská značně se zvyšuje.

Nedostatky tekoucích vod českých jsou:

- a) nesplavnost pravých a též i dolejších levých přítokův labských; b) postrádají hlavně za příčinou hornatosti půdy, jakož i vodní soustavy většího průplavného spojení. *)

I soustava řek českých, pokrývající 2½ □ myriam.***) veškeré půdy jest co do svého vyvinutí zvláštní, protože s málo odchylkami k potočím jedině řeky totiž k potočím hořejšího Labe a s ním k okresu moře severního č. německého náleží; tekouce pak po většině do vnitra země a ústí se tuto přímo i nepřímě do Labe, dodávají Labi nejen jednotnosti v ohledu vodopisném, která se hlavně vnitř země v dosti bohatém rozdělení jeví, nýbrž i svalu severního.

Hlavní řeka jest

A) Labe,

jehožto potočím v Čechách 466 □ myriam. obnáší. Prýští se v Krkonoších na tak zvané labské louce v rozsáhlých močálech z několika potočím, z nichž jsou nejmočnější a nejvyšší: pramen labský pod sv. Václavským kamenem ve výš 1398½ m.***) a Bělá (Weisswasser) pod Studničným ve výš 1384 m. Oba prameny tvoří ve vřehovišti

*) Průplav švarcenberský (jinž Vltava s Dunajem spojena jest) a tetovský slouží k plavbě dříví; ostatní dosti četné ano i nákladné jsou jen buď strouhy mlýnské, neb se jich užívá k živění rybníků anob k jiným hospodářským účelům.

***) □ myriam. = myriametrů, m. = metrů, kilom. = kilometrů.

****) Co do jednotek a zlomků jsou čísla v metrech hlavně jen sblíženě udána. Ostatně sluší tu na zřeteli míti, že z uvedených ve spisku tomto čísel u vyučování jen těch kterých a to jedině způsobem srovnávacím s úspěchem užívati lze.

svém krásné slapy (vodopády) a ženoucí tu silou svou (zvláště Bělá) jednoduché stroje brusířů perel sklených, stékají se v divokrásném dolu labském (Elbegrund) a spojují se tu i s jinými potoky, které s temen vrchů šumotně dolů spěchají. Ve vyšším běhu svém až do Jaroměře (76 kilom.) má Labe ráz horské bystřiny a spěchá směrem jižním zvláště od Vrechlábí (463 m.) rozkošnou krajinou, v níž četná kvetoucí města i vesnice leží. V středním běhu svém od Jaroměře (228 m.) až k Mělníku (218 $\frac{1}{2}$ kilom.) provázeno jest ku Králové Hradci (191 m.) na pravém břehu lesnými a vzdělanými výšinami, a svažuje úrodnou krajinu „zlatý prut“ řečenou. Od Králové Hradce běře se úrodným, 7 $\frac{1}{2}$ —21 kilom. širokým a jen místy (jako u Kunětice, u Val, u Týnce a Kolína) sůženým údolím. — Změnic u Pardubic, kdež tvoří pěknou soustavu rubníků, svůj jižní směr v západní (trvajíc až do Nymburku, odtud teče severozápadně), lemuje v dalším toku svém památnou rovinu kolínskou. — U Mělníka (139 m.), kde tokem družné Vltavy splavným se stává, počíná dolní běh (trvajíc až ku hranicím 110 kilom.). S počátku provázejí v běhu tomto řeku na levém břehu úrodné roviny, jež lemují ovocné sady a tmavé borové lesy, na pravém pak břehu prostírají se na svahu pahorků, k řece této se sklánějících, pěkné vinohrady, k nimžto spořádané osady přiléhají. Od Roudnice až k Litoměřicím (119 $\frac{1}{2}$ m.) je pobřežní krajina jednotvárná a nabývá teprve odtud opět půvabnosti a živosti.

U Lovosic (odkudž řeka směrem severním teče) vstupuje Labe do vlnatého lidného kraje hornatého, v němž se na pobřeží jeho rozkládají pahorkovité skály, na pahorcích krásné vinohrady, šumné lesy a zase zahrady; po skalách pak mladé křoví. —

Celý tento půvabný dojem zvyšuje však v pravo s příkrou smělostí zdvihající se skála, na níž ssutiny památného hradu Střekova v děsnokrásné poloze strmí. —

Ubírajíc se i dále krajinami půvabnými k hranicím, přechází $\frac{1}{4}$ hodiny pod Hřenskem ve výši 102 m. na půdu saskou.

Délka toku labského obnáší v Čechách 307 kilom., s zátočnicami 413 kilom. Spád u ústí Lípy 36 m., u Králové Hradce 17 m., u Poděbrad 2 m., u Mělníka 4 $\frac{1}{2}$ m., u Litoměřic 3 m., u Hřenska 5 m. na 7 $\frac{1}{2}$ kilom.

Od Jaroměře až do Mělníka (339 kilom.) nese plť, od Mělníka v délce 110 kilom. lodě. Až do r. 1849 konala se paroplavba po Labi již od Obráství, od otevření však dráhy drážďansko-pražské plují parolodě toliko od Litoměřic (v délce 63 kilom.). Od Mělníka až do Děčína nosí Labe lodě s 56.000 kilogramů nákladu, pod Děčínem až k hranicím s 140.000 kilogramů nákladu. Po řece nahoru jen lodě s 56.000 kilogramů až do Děčína; odtud toliko 201.600 kilogramů nákladu až do Mělníka. Průměrná šířka a hloubka řeky této jest: Mezi Jaroměří a Hradcem Kr. š. 35 $\frac{1}{2}$ m., hl. 1 m., odtud až do Mělníka š. 79 m., hl. 1. 2 m.; mezi Mělníkem a Roudnicí š. 76 m., hl. 2 m.; mezi Roudnicí a Litoměřicemi š. 170 $\frac{1}{2}$ m.,

hl. 2 m.; mezi Litoměřici a Ústím š. 152 m., hl. $1\frac{1}{2}$ m.; z Ústí do Děčína š. 152 m. hl. $1\frac{1}{2}$ m.

Přístaně na Labi jsou: u Stětí, Roudnice, u Litoměřic, Lovosic, Ústí, u Rozběles, kde je velkolepý zimní přístav, u Děčína a Niedergrundu.

Zástavky parolodí jsou v Litoměřicích, Lovosicích, Ústí, Děčíně, Niedergrundu a Hřensku.

Z četných (14) přes Labe mostů jsou následující nejdůležitější: v Jaroměři (řetěz. $31\frac{1}{2}$ m. dl.), v Hradci Králové, u Pardubic (2), v Kolíně, v Poděbradech (řetěz.) v Brandýse, u Litoměřic (189 m. dl.) a v Děčíně (řetěz. a 189 m. dl.)

Pravé přítoky labské, jichžto porčí 95 □myriam. obsahuje, prýští se nejvíce v předhoří a jsou po většině krátké, v létě málovodné, některé z nich (Cidlina, Ploučnice) tvoří rozsáhlé rybníky, jiné rozstupují se opět v dolním běhu v ramena (zvl. Cidlina) aneb tvoří močály (Cidlina, Jizera a j.): důležitější jsou:

1. Cidlina, hlavní to řeka Jičínska, vzniká pod vrchem Tábořem u Lomnice ve výši $355\frac{1}{2}$ m. S počátku teče směrem jižním, u Chlumce západním a vlévá se u vsi Libice (mezi Poděbrady a Nymburkem) čtyřmi hlavními (ale strojenými) hrdly do Labe. Délka 57 kilom.; spád $2\frac{1}{2}$ —2 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom. Řeka tato tvoří v toku svém 4 rybníky a to: chlumecký, nechanický, novo-bydžovský a jičínský.

2. Jizera, nejmočnější pravý přítok labský a přední řeka Boleslavská sbírá se ze dvou zřídelných přítoků: Větší Jizery, přicházející od volského hřebene v jizerských horách s výše $810\frac{1}{2}$ m. a Menší Jizery, prýšticí se na slatinách zadního vrchu (Hinterberg) v Krkonoších. Oba potoky spojují se pod vrchem bukovým (Buchberg). V hořejším běhu teče až k Turnovu v žulách a mnohotvárných porfýrech; odtud vstupuje do průmyslné a otevřené krajiny. Ústí proti Toušni ($154\frac{1}{2}$ m. nad Starou Boleslaví). Délka 129 kilom. Šplavná jest jen pltem, v dolním běhu tvoří močály. Spád u Mladé Boleslavi $75\frac{1}{2}$ m., u Benátek 47 m., u ústí $1\frac{1}{3}$ na $7\frac{1}{2}$ kilom. Z četných jejích přítokův je největší Kamenice, prýští se na jižní straně pohoří jizerského. Ústí nad Železným Brodem.

3. Ploučnice, přibírající mnoho potoků (panenský od Jabloného, Svitavku od Zákup a p. ronovský s pravé, vodný potok Bobravu s velkými rybníky u Doks a Nového Zámku s levé strany), vzniká pod Ještědem ve výši $821\frac{1}{2}$ m. a teče v pískovcích (až do Lipého) a čedičích. Ústí v Děčíně. Délka 68 kilom. Poslední pravý přítok labský na půdě české jest potok k a m e n i c k ý, tekoucí krajinou děčínských stěn, z níž i hojných přítokův se mu dostává; délka $2\frac{1}{2}$ m., spád $69\frac{1}{2}$ m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

Levé přítoky labské, jejichž porčí v Čechách 411 □myriam. (bez vltavského jen ale 89 □myriam.) obnáší, jsou mnohem četnější i vyvinutější, docházejí však kromě potoka prosečenského čili malého Labe (zřídlo jeho na Kailberku, ústí pod Prosečnou) hostinského a pilnikovského Labe teprve v středním běhu jeho. Důležitější jsou:

1. Úpa, prýští se na Sněžce ze slatiny bílá louka řečená ve výši 1384 m.; ve vrchovišti tvoří dva slapy a divoké údolí (Aupegrund), načež ubírá se několik set kroků podzemním během spojující se pak v horách s malou Úpou. Ve vyšším běhu až do Skalice teče lidnatým a průmyslovým údolím, odkudž se pak v dolním běhu širokou a tučnou dolinou běže. Ústí pod Jaroměří. Délka $83\frac{1}{2}$ kilom., spád $103\frac{1}{2}$ m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

2. Metuje, s Úpou rovnoběžně tekoucí a i podobné břehy s ní mající, tvoří u Nového města pěkné příčné údolí a ústí se proti Josefovu. Délka 68 kilom., spád 38 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

3. Orlice, po Vltavě nejvodnější a po ní i nejdůležitější přítok labský, skládá se ze dvou zřídelných řek: z divoké čili vyšší a z tiché čili nižší Orlice. divoká ($83\frac{1}{2}$ kilom. dlouhá) vzniká v Kladsku v horách orličních na rozsáhlé slatině, jezerní pole zvané, ve výši $881\frac{1}{2}$ m. a teče směrem jižním, tvoříc hranici naproti Prusku; na půdě české obrací se na západ a vystupuje u Častolovic do otevřené krajiny. Tichá (76 kilom.) přichází ze sousedstva pramenů řeky Moravy od Králík s výše 786 m. Obě řeky tyto tvoří ve vyšším běhu mnohotvárná úzká údolí a spojují se nad Týništěm ($248\frac{1}{2}$ m.), odkudž spojená řeka šířkou 79 m. a spádem 13 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom. 19 kilom. směrem západním v prostranném údolí se vine a u Hradce Králového do Labe padá.

Obě zřídelné řeky jsou splavné pltém. Spád Orlice divoké obnáší mezi zřídlem a Žamberkem 272 m., odtud až k Častolovicům $30\frac{1}{2}$ m., k Týništi 15 m. Spád tiché Orlice je mezi Králíky a Mladkovem 148 m., odtud až k Ústí $45\frac{1}{2}$ m., od Ústí až do Choceň 37 m., odtud až na Týniště 4 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

4. Loučná, pod Výsokým Mýtem též Mýtnice zvaná, přichází od Karlího a ústí se pod Sezemicí (241 m.) do Labe. Délka 68 kilom.

5. Chrudímka, přední řeka Chrudímska, temní se nad Hlínkem ve výši 592 m.; s počátku sluje Oharkou i Ohobkou a teče severně k Chrudimi ($246\frac{1}{2}$ m.), kdež se s Olšinkou spojuje. Ústí u Pardubic. Délka 76 kilom. Spád 39 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

6. Potok Doubrava vzniká společně se Sázavou na slatině u Polniček ve výši $621\frac{1}{2}$ a tvoří podélné údolí. Ústí pod Labským Týnem u Záhoří. Délka $60\frac{1}{2}$ kilom., spád 54 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

B) Vltava

jest nejmocnější přítok labský a co do velikosti porčí (322□ myriam., labské až k Mělníku má jen 155□ myriam.), vodnosti, jakož i délky toku i hlavní řeka království českého. Bez ní bylo by Labe v politickém hospodářství Čech takřka bez důležitosti; s ní spojeno tvoří 428 kilom. dlouhou splavnou dráhu a protéká podélnou osou zemí českou, ji světovému obchodu otvírajíc.

Zřídla Vltavy jsou v slatiných a lesných horách šumavských. Vyšší zřídelný potok, Teplá Vltava sbírá své prameny pod Černou Horou (1178 m.) v rulové vysočině kvildské a vine se zvolna slatinným údolím, přibírajíc z černých lesů množství stří-

bropěnných a čerstvými pstruhy obydlených potůčkův. Naproti Humvaldu spojuje se po 4 m. běhu s tak zvanou studenou Vltavou od Tafelberka (1077 m.) z Bavor. přicházející a teče ve vyšším běhu svém až pod Frimburg 60½ kilom. dlouhým slatinovým údolím podélným se spádem 68 m. na 7½ kilom. Odtud do Vyššího Brodu (529 m.) prolamuje se 15 kilom. dlouhou soutěskou do údolí příčné, v němž nad Vyšším Brodem pod tak zvanou Čertovou stěnou souženost řeky a silný její spád (51½ m. na 7½ kilom.), jakož i přčetné trosky a balvány žulové se sousedních hor sesuté, pověstné přeje, úskalí a prahy v řečišti jejím způsobují. — V středním toku svém (76 kilom.) od Vyššího Brodu až do Budějovic (365 m.) běže se směrem severním (až k ústí trvajícím) se spádem 24 m. na 7½ kilom. v pestrých tvarech pahorních a údolí památném, v němž Rožmberk (495 m.) a Krumlov (434 m.) co někdejší sídla velmožův českých svou malebnou polohou (poslední i svými památnými stavbami) pozornost poutníkovu poutají. — Od Budějovic počíná nižší běh (246 kilom.) trvajícím až k Mělníku.

V něm teče Vltava se spádem 9½ m. na 7½ kilom. až do Hluboké v prostranných kotlinách, (odtud až do Kralup) ale úzkým a jen na některých místech (jako u Týna, Zbraslavi a Praze) se šířícím pahorním údolím a činí v toku tomto zvláště nad Štěchovicí u Třebenic v tak zvaných svatojanských proudech svými malebnými břehy, svým hlukem a rychlým letem, jakož i vůkolními stráněmi, na nichž se divokrásná zeleň rozkládá a v jejichž skalisté boky vlny všude hněvivě bijí — krajinu nad jiné pŕvabnou.

Na další pouti své zlíbá statná Vltava pověstné skály vysehradské, valí se dále mezi ostrovy lehce a klidně staroslavnu královskou Prahou, odkudž pak přes Veltrusy k vínonosnému Mělníku spěchá, s Labem se tu spojuje. Množství vodných přítokův, silný spád jakož i úzké řečiště jsou hlavně příčinou, že řeka mnohdy značné výše nad normalem dosahuje, zhoubně zátopý činí.

Délka toku Vltavy obnáší bez zátočin až k Mělníku 333 kilom. (délka Labe až k městu řečenému jen 258 kilom.). Splavnost pltní počíná na Vltavě u Vyššího Brodu, lodní u Budějovic, odkudž až ku Praze (na 289½ kilom.) lodě o 33600 kilogramů, níže (na 53 kilom.) pak i o 56000 kilogramů nese. Plavba proti vodě koná se jen od Mělníka do Prahy. Parolodě plují nyní, je-li Vltava dosti vodná, z Prahy do Štěchovic. *)

*) Ze Štěchovic lze krásným lesem dostat se k proudům svatojanským, které dříve třebenickými (dle vesnice Třebenic) aneb štěchovickými slouly. Nynější jméno své mají od sochy sv. Jana Nepomuckého, která tu na levém břehu jednak na památku zde utonulých při nebezpečné plavbě lidí, jednak na vzbuzení kolem proudů těchto plujících loďníků k modlitbám nábožným za odvrácení nebezpečností postavena jest. Proudů dotčené činí pak kromě jiných peřejí vzdor tomu, že couk porfýru řečiště tu prorážející při prvním upravování Vltavy za Ferdinanda III. l. 1642 prorážen byl, vždy ještě plavbě nebezpečné překážky. Prorážení toto připomíná 9½ m. vys. a na levém břehu stojící balván skalní s nápisem k události této se nesoucím.

Průměrná šířka a hloubka Vltavy jest následovná: mezi Vyšním Brodem a Krumlovem jest š. $43\frac{1}{2}$ m., hl. $\frac{1}{2}$ m.; mezi tímto a Budějovicemi š. $49\frac{1}{2}$ m., hl. 1 m.; mezi tímto a Týnem š. $62\frac{1}{2}$ m. hl. 1 m.; mezi Týnem a Podolskem š. 78 m., hl. 1 m.; mezi Podolskem a Celebuzí š. 78 m., hl. 1 m.; mezi touto a Kovárnou š. 104 m., hl. $1\frac{1}{2}$ m.; mezi Kovárnou a Obozí š. 105 m., hl. 1 m.; mezi Obozí a Štěchovici š. 93 m., hl. $1\frac{1}{2}$ m.; mezi Štěchovici a Prahou 114—133 m., hl. 1 m.; v Praze pak samé i s ostrovy (žofinským, střeleckým, rohanským a Štvanicí) š. 266 m., hl. 2 m.; od Prahy do Veltrus š. 114 m., hl. $1\frac{1}{2}$ m.; od Veltrus do Mělníka š. 133 m. (o $314\frac{1}{2}$ m. širší než Labe), hl. $1\frac{1}{2}$.

Přístani je na Vltavě níže Vyšního Brodu 33 (5 v Praze, 2 na předměstích [na Smíchově a v Karlíně]); mimo to je i v Karlíně úpravny přístav. Největší lodenice jsou v Budějovicích a v Praze.

Mostní přechody, k nimž i nyní řetězová lávka náleží, jsou 4 dřevěné mezi Brodem a Budějovicemi, mezi tímto a Obozí 4 kamenné a 1 (u Podolska) řetězový; v Praze jsou 2 řetězové (třetí má se z Podskalí na Smíchov stavěti), 1 kamenný a zmíněná již lávka řetězová. Kromě toho pnou se v Praze přes Vltavu i dva mosty železničné *)

Se strany pravé ústí se do Vltavy:

1. Malše, prýští se na Sandelberku v Dol. Rak. ve výši 671 m.; u Zvettingu vstupuje do Čech. Tekouc směrem severním, tvoří podélné a s Vltavou rovnoběžné údolí, jímž železnice z Budějovic k Linci běží. Ústí u Budějovic. Délka 53 kilom., spád na $7\frac{1}{2}$ kilom. $43\frac{1}{2}$ m., mezi Doudleby a Borem jen $19\frac{1}{2}$ m. S pravé strany přibírá 2 potoky: černý s tuchofským a stropnický s Dančím, jenž rozsáhlé rybníky u Nov. Hradů a Svinů Trhových tvoří.

2. Lužnice, nejmocnější po Sázavě pravý přítok vltavský, vzniká v okresu novobystřickém ze 2 zřídelných potoků. Ve vyšším běhu svém v Dol. Rak. teče žulovým údolím, v středním běhu (až do Veselého) vine se lesní a slatinnou plání třeboňskou, v dolním běhu pak v malebném žulovém údolí. Ústí u Nezdásova. Délka 129 kilom. Splavná je v dolním běhu (až ne bez překážek) jen pltěm a tvoří na Lomnicku a Třeboňsku množství pověstných rybníků. **)

*) Ve vrchovišti ř. Vltavy rozkládá se v hlubokém korytě horou Rossbergem se západní svrží štítu Plöckensteina utvořeném u věčné tichosti a divokrásné osamělosti ve výši 1064 m. oku lidskému podobné jezero plöckensteinské, které k nejpěknějším, nejhlubším (30 m.) a nejvyšším jezerům šumavským a českým náleží. Výtok jezera tohoto, 60 dekarů výměry, obnášejícího, nazývá se Seebach a jde krásným údolím hirschberským přímo k Vltavě.

**) Nejpamětější z nich a spolu největší v celých Čechách je rybník rožemburský, mající výměry 6799 dekarů. Rybník tento, J. Křínem z Golkanova založen a l. 1585 Lužnicí naplněn, ohrazen je kromě kamenného a 1443 m. dlouhého tarasu trojí brazi, 4 řadami silných

Nad Třeboní rozvedena je na stoku zlatou, která s velikou umělostí nadlesnutm Štěpánkem zřízena jsouc, rybníky ve vůkolí treboňském užívají a starou, která rybníkem rožemborským teče a z něho kamenným, 57 m. širokým a l. 1787 zbudovaným žlabem odtéká. S pravé strany přibírá více potoků (borotinský s rybníkem Jordánem u Tábora) a Nežárku, která u Jindřichova Hradce ze 3 potokův se sbírá a od Weinzirlu až do ústí (ve Veselém) pltem splavná jest, tvoříc v porůčí svém též rybníky, z nichž největší u Jindřichova Hradce leží. Délka $60\frac{1}{2}$ kilom.

3. Sázava, nejmocnější pravý přítok vltavský, prýští se ze slatin a z rybníka (žďárského) u Polniček ve výši 553 m.; s počátku vstupuje na půdu moravskou a teče tam okolo Žďáru, přechází pak po běhu $7\frac{1}{2}$ kilom. opět do Čech a vine se v podélném údolí až k svému ústí ($31\frac{1}{2}$ m. šir.) nad Davlí. Délka 152 kilom., spád 36 m., $13\frac{1}{2}$ m. a 12 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom. S levé strany přibírá Želivku a Blanici. Mezi ústím Lužnice a Sázavy má mezi množstvím potoků do Vltavy se vlévajících nějakou důležitost Mastník, sbírající se u Selčan z dvou zřídelných potokův; délka jeho obnáší nad 38 kilom.

4. Poslední přítok Vltavin na pravém břehu je potok Rokytnice čili Rokytěnka, ústí se u Libně.

Levé přítoky vltavské, činní v hromadě s přítoky pravými porůčí asi 161 □ myriam, jsou hojnější i vodnější pravých. Nejmocnější jsou:

1. Otava, nejdůležitější a po Mži největší (porůčí obnáší 37 □ myriam.) levý přítok vltavský, vzrůstá z několika zřídelných potoků. Nejvýhodnější, Vydra řečený, vzniká pod Luzným ve výši 1359 m. a přibírá přítok mající asi $\frac{1}{4}$ hodiny pramen svůj (pod Marberkem) od zřídla vltavského; druhý přichází od Roklánu s výše 1389 m.; třetí Kyselice (Kiesling), nejsilnější to přítok Vydřin, sbírá své prameny v nízkých lesích a slatinách kotliny hárecké (664 m. vys. a jižně hory sv. Vintře ležící). Spojivši se pod Hirschensteinem s Vydrou, činí ji splavnou hlavně pltem. Ve vyšším běhu 15 kilom. (až pod Hirschenstein) teče řeka tato v slatiněm, v středním 38 kilom. (až do Horažďovic) ale v přiléhacím a přírodní krásou slynoucím údolí; v dolním běhu $83\frac{1}{2}$ kilom. vine se pak až k Putím prostranným podélným, odtud opět příčným údolím až ke Zvíkovu, kdež do Vltavy se ústí.

dubň posázenou. Vodu jeho lze 13 splavidly a rourami vypustiti. Páni z Růže zakládající rybník řečený zavázali se a zomskými deskami zjistili, nahraditi veškeru škodu, která by prolomením hrazi spůsobena byla. Přes jižní okraj rybníka tohoto pnc se kamenný most v 16 obloucích, po němž běží silnice do Jindřichova Hradce. Od rybníka rožemborského oddělen je hrazi 1725 dokarů veliký rybník Kamov. Jiné větší rybníky ve vůkolí treboňském jsou: rybník kamenných trub mající 11 m. vysoký, 4 m. š., $26\frac{1}{2}$ m. dlouhý ve skále vytesaný příkop odváděcí; dále Svět, jehož hraze l. 1551. vystavěná druhdy vyšší byla městských zdí treboňských, pročež ve válce 30leté nižší učiněna jest.

Délka 136 kilom., délka splavné dráhy 121 kilom., na dráze této obnáší prům. šířka 25—47½ m., prům. hloubka ⅓, 1½—⅓ m. U Stěkny tvoří rybníky.

S pravé strany přibírá: a) Volýnku, prýstící se z pralesův boubínských. Ústí pod Strakonícemi. b) Blanici, která od Ohlumu s výše 950½ m. přichází a u Vodňan soustavu rybníků tvoří. Ústí pod Putími. Při vyšším stavu vody plaví se po obou řekách těchto pletě. S levé strany vlévá se do Otavy vodný potok dobevský (s rybníky sedleky) a Vlčava, která se s Lomnicí spojuje a rybníky u Blatné a Mirovic napájí. Ústí 1 hodinu pod Zvíkovem.

Z četných vodních potoků brdských do Vltavy se ústících jsou největší Vepice (ústí proti červenému Újezdu), Břína (ústí u Zrubku) a vodná Kocaba, která nad Příbramí vznikající, má na těch kterých místech skalnaté i vysoké břehy a žene pověstné prachárny v údolí jejím blíže Štěchovic se nalézající. Ústí u Štěchovic.

2. Berounka, v hořejším běhu Mže řečená, jest nejen největší přítok Vltavin, ale i po Labi a Vltavě největší řeka v Čechách (příčí obnáší 96 □ myriam.). Prameny Mže jsou v českém lese, v horách tachovských a dletem i v Bavořích ve výši 1872'. Nejprve spěchá mocným spádem (63 m. na 7½ kilom.) pěkným údolím a památnou žulovými balvány vyplněnou soutěskou (u 14 Spomocníků), starou to branou zemskou, k Tachovu (465 m.); odtud počíná vyšší běh, v němž se Mže nehlubokým údolím až k Plzni (286½ m.) běže, kdež v kamenouhelné pláni nejhlavnější přítoky své vnímá.

Od Plzně, kde Berounkou sluje, ubírá se řeka tato v středním běhu svém až do Berouna (246 m.); s počátku vine se podélným údolím, v němž úrodná pole i lučiny, jakož i větší sídla se rozkládají, přecházejíc pak do údolí příčné, divou krásou vynikajícího. Od Berouna prolamuje se v nižším toku svém nejprve úzkou prorvou a vstupuje u Dobřichovic opět do širokého údolí podélného. Vodností svou způsobuje zvláště v údolí zbraslavském nejen časté zátopy, nýbrž mění i řečiště své. Ústí (63 m. š.) u Zbraslavi (215 m.). Délka 175 kilom. Spád mezi Tachovem a Plzní 23 m., mezi Plzní a Berounem 8½, m. mezi Berounem a Zbraslaví 7 m. na 7½ kilom.

Jelikož ve vyšším běhu mělkost, v středním opět četné zátočiny plavbě překážejí, obmezuje se tato pouze od staré Huti (nad Berounem) až k Zbraslaví (38 kilom.) a je i tu ještě 8 jezy stížena, čímž v národním hospodářství Berounka menší důležitosti než Otava, Lužnice i Orlice nabývá.*)

*) Asi hodinu západně Prahy vzniká u Veleslavína Brusnice, tekoucí Jelením příkopem pod Hradčany. Potok tento, druhdy u Daliborky malý vodopád tvořivší, spěchá nyní od nové ulice podzemním tokem k Vltavě.

S levé strany přijímá Berounka nejvíce potoky vynikající aneb vodností a přírodní krásou břehů svých (kosový, ústí pod Třeblí, trpitský od Bezdružic a Úterého), aneb svou velikostí a průmyslnou činností svých údolí (Třemešná od Všerub, Střela čili Salátka od Toužimi); potok lodenický, ústící se pod Tetínem, napájí četné rybníky.

Na pravém břehu přijímá Mže: a) Radbuzu,*⁾ která na Rovensku a Domažlicku se sbírá a v nižším běhu jedno z nejprůmyslnějších údolí tvoří. Ústí u Plzně. Délka 115 kilom. Mezi jejími přítoky (Bystřicí od Kdyně a Merklínkou) vyniká zvláště Úhlavka, také Bradlavka a řečená, prýšticí se nad Eisensteinem, svým vrchovištěm rázu alpského, krásným a líbezným výšním údolím, až za Klatovy se táhnoucím, kopčitými břehy a výstavními osadami, jakož i bohatými luhy. Ústí nad Doudlebcem $7\frac{1}{2}$ kilom. od Plzně. b) Uslavku, vznikající na Planicku. Ústí $\frac{1}{4}$ hodiny níže Radbuzy u sv. Jiří. c) V středním běhu přibírá Berounka potok Klavavu (od Rokycan a Holoubkova) a potok radnický i zbírožský, které rychlým spádem svým zvláště průmyslu železnému v údolích brdských hojně podpory poskytují. d) Konečně pak svými náhlými zátopami pověstnou a bystrou Litavku, ústící se pod Beroumem. Prameny řeky této, která podle Jince a Zdic tekouce tu červený potok od Hořovic přicházející vnímá, nalézají se nad Bohutínem (u Příbrami) a živí dva velké i nákladné rybníky (lázký a pilský), jichžto vody rozsáhlé závody hor stříbrných na Březových Horách (u Příbrami) podporují.

Naposled vtékají na levém břehu do Vltavy ještě potok za Kolanský (ústí v Kralupích) a červený (ústí u Vepřka), sbírající se z více potoků, v jichžto údolích rozsáhlá ložiska uhelná, jakož i četné závody slánské i kladenské se rozkládají.

Na severu styká se s poříčím Berounky poříčí řeky Ohře čili Oharky $50\frac{1}{2}$ □ myriam. obnášející. Řeka tato, pro své velké zátočiny českou Tisou zvaná, vzniká pod vrchem Heidelbergem v Černých horách v Bavořích ve výši 700 m. Spojivší se zde s několika zřídelnými potoky, vstupuje po 19 kilom. dl. běhu pod Hohenbergem na půdu českou. Výšní běh (38 kilom.) koná v prostranném údolí až k městu Lokti ($392\frac{1}{2}$ m.), kdež se úhlem lokti podobným (odkudž i jméno města) na jih obrací.

*⁾ V poříčí Radbuzy a Úhlavky nalezájí se ne sice veliká, za to ale divokrásným vřkolím vynikající jezera horská a to: a) jezero deštnické čili eisensteinské, 367 dekarů veliké, rozkládá se na úpatí Jezerní hory (Osser) otočeno jsouc na jihu 1340 m. vys. a přítkou stěnou jezerní, v níž ozvěna 10 sekund trvá. Voda jezera tohoto je čistá a chová vsobě pstruhy až $6\frac{1}{2}$ kilogramů těžké. Výtok jezera řečeného, pěkný vodopád tvořící, spěchá do Úhlavky; b) jezero eisensteinské čili Čertovo, nejdívoeější všech jezer šumavských, rozkládá se na jižní straně jezerní stěny, je 230 dekarů veliké, lesem otočené, nemá však žádných ryb.

Odtud až ke Kadani (280 $\frac{1}{2}$ m.) běže se úzkou a skalnatou prorvou, mají tu přejeje, silný spád (12 $\frac{1}{2}$ m. na 7 $\frac{1}{2}$ kilom.) a řečiště skalisté, jenž plavbě překážejí. Za Kadani otvírá se břeh pravý, levý však lemuje značné výšiny až za Žatec (201 m.), odkudž se Ohře v dolním běhu svém (68 kilom.) prostranným a slabskou kotlinou poznenáhlu se spojujícím údolím vine. I v běhu tomto je plavba hlavně za příčinou velkých zátočin, jakož i silného spádu (12 $\frac{1}{2}$ m. na 7 $\frac{1}{2}$ kilom.) nemožná. Řeka tato, vynikající hojností ryb, činí časté i náhlé zátopy, níže Postoloprť tvoří ostrovy a močály a vlevá se ústím deltovým u Terezína ve výši 125 m. do Labe.

Délka 194 kilom. Šířka u ústí 38 m.

Z četných bystřin horských, jež Ohře na levém břehu vnímá, jest největší Z v o d a přicházející ze saského Vojtlandu, ústí u Falknova. S pravé strany vtéká do Ohře řeka Teplá,*) největší to přítok Ohřin; vzniká v Podhorné (již. Teplu) a běže se podélným údolím; ústí hodinu pod Karlovými Vary; délka 45 $\frac{1}{2}$ kilom.

Poslední větší levý přítok labský na půdě České je B ě l á, sbírající se nad Borkem (Görkau) z více horských potoků (vlastní prameny leží ve výši 697 m.). S počátku teče v horách až ku Kevnicům (Seestadt 241 $\frac{1}{2}$ m.), odtud až nad Most (214 $\frac{1}{2}$ m.) vine se 1 $\frac{1}{2}$ h. šir. a 2 hod. dlouhou kotlinou,**) odkudž opět horami se berouce, pod Ústím v šířce 15 $\frac{1}{3}$ m. a ve výši 129 m. v Labe padá. Délka 76 kilom. Spád od Borku až k Ústí 18 $\frac{1}{2}$ m. na 7 $\frac{1}{2}$ kilom. Řeka tato, živena jsouc četnými horskými bystřinami, které nános svůj v řečišti jejím ukládají, činí velmi časté a náhlé zátopy; u Kevnic rozlévá se až na 0.28 □ myriam.

II. Řeky moravské,

hojností vod i mocným spádem se honosící, různí se hlavně od řek českých tím, že kromě Moravy, po níž, je-li voda její dosti velká, v Moravě až k Hodonínu lodě o těžnosti 28000—33600 kilogramů plují, nejsou splavné lodím (pltům jen některé); nieméně podporují značně výroby průmyslné; rovněž běží podél těch kterých (aneb i přes ně) železnice. — Nedostatky jejich kromě řečené již nesplavnosti lodní jeví se zvláště v tom, a) že působí časté ano i zhoubné zátopy krajin, jimiž se ubírají, b) že nemají průplavného spojení.

*) Řeku tuto oteplují zřídla Karlovarská, odkudž má i jméno své.

**) Kotlina tato tvořila druhy jezero; nyní je to půda zátopní, pokrývající 0.28 □ myriam.

Nálezejí pak řeky moravské mimo Odru, která do moře baltického se vlévá a některé jiné přítoky labské (2 □ myriam. půdy drží), které prostředkem Labe do moře severního tekou, k poříčí řeky Moravy a jí, poněvadž vody své Dunaji odvádí, hlavně k oblasti moře černého.*)

Že pak řeka Morava ubírá se k Dunaji směrem po většině jižním, následkem jest svahu země moravské k jihu (opak toho v Čechách). Jsouť pak následující:

I. Morava**), hlavní řeka markrabství moravského, jejížto veškeré poříčí, rozkládající se po Moravě, Čechách, Rakousích a částečně i v Uhrách, 260½ □ myriam. pokrývá, z čehož připadá na Moravu 197½ □ myriam. č. 88% veškeré země, na Čechy asi 8 □ myriam. Řeka tato teče na Moravě pod Králickým Sněžníkem z několika pramenů, z kterých hlavní v době na jižním svahu Králického Sněžníku ve výši 1264 m. leží. U Velké Moravy několika prameny jsou seslita, má Morava ve vyšším běhu svém až pod Bohutín (45 kilom.) ráz horské bystřiny a spěchá směrem jižním (níže Hedče až po Holbu směrem východním v údolí příčném) úzkým údolím ve svoru přibírajíc, v běhu tomto s levé strany Menší Moravu, Krupnou, Budnou (Borbach), pak vodnou, prudkou a četné průmyslné závody i mlýny ženoucí Desnu (Thess) s Losínkou a Mertou.

V středním běhu, od Bohutína až k Napajedlům (121 kilom.) běže se Morava četnými zátočinami, tučnými náplavami a údolím 7½—15 kilom. širokým, jež povzdál 31½—33 m. vysoké pahorky lemují, dosahující jen na málu místech (jako u Libušie a Charvat níže Olomouce 191½ m.) až k samému řečišti. Za příčinou slabého spádu (13½. 5 m., 4 m. a 3 m. na 7½ kilom.), rychlého běhu přítoků, jakož i šířky údolí dělí se řeka v toku tomto v četná ramena, mezi nimiž rozsáhlé travnaté lučiny a žirná pole se rozkládají. — U Napajedel (184 m.) prolamuje se 758½ m. širokou, výpusky hor zdouněckých (Sedná 343 m.) a Karpat (napajedelský vrch 273 m.) způsobenou soutěskou a vstupuje v dolní kotlinu svou, počínajíc zároveň nižší svůj běh, trvajíc 216 kilom., z nichžto na Moravu jen 136½ kilom. přichází. V běhu tomto teče s počátku 11 kilom. širokým údolím, níže Veselého lučnou a lidnatou, 15—26½ kilom. širokou kotlinou (tak zvaným Podlužím), které za Hodonínem (161 m.) v památné a úrodné pole moravské se rozšiřuje, na němž řeka v četná ramena se rozstu-

*) Zvláštností co do předěle řek moravských jest rybník „trojhrázný“ (Himmelteich), jižně Studeně v Jihlavsku na vysočině česko-moravské ležící. Rybník tento má dvě vypouštěcí roury; z jedné (východní) tekou vody k Dyji, tudíž do moře černého; z druhé (západní) k Vltavě, tudíž do moře severního.

**) Řeka tato, která celá země jméno dala, objevuje se v starých listinách pod jmény: Marha, Marcha, Maraha, Marava; teprve l. 1203 zove se Morava. Jméno její odvozuje se od starého keltského slova „Mar.“

puje a tak lenivým tokem se ubírá, že řečiště její $22\frac{1}{2}$ —30 kilom. od ústí nahoru zpátečnou vodou se napájí, čímž zvláště na jaře hojně zátopy v krajině této působuje, na uherské straně pak velké rákosné močály činí. Ústí pod malebnými zříceninami Děvína do Dunaje.

Veškerá délka i se zátočinami od pramenů až k ústí obnáší 394 kilom., bez zátočin jen 227 kilom. Spád u Velké Moravy (Gross-Mohrau) činí $510\frac{1}{2}$ m., u ústí Budné $59\frac{1}{2}$ m., u ústí Desné $34\frac{1}{2}$, u Litavy $13\frac{1}{2}$, u Olomouce 5, u Napajedel 4, u ústí Dyje $1\frac{1}{2}$, u ústí do Dunaje kromě shora uvedené části 1 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

Splavná je Morava hlavně mezi Chanovem (Hohenau) v Rakousích a Děvinem, na kteréžto trati je úprava její provedena a po níž tu ročně více než 1200 lodí pluje. Vyše zvláště od ústí Bečvy provozuje se jen plavba pltní. Jinak je Morava hlavně za příčinou neupraveného řečiště i břehů pro národní hospodářství vřkolních krajin méně důležitá. Za to však měla řeka tato v středověku evropskou důležitost, neboť podle jejích břehů táhla se hlavní silnice ze zemí alpských a dunajských do Pruska a Polska a kromě toho dopravovalo se zboží částečně i po řece samé. V 17. a 18. století projektován byl průplav, jímž by se Morava prostředkem Bečvy s Odrou spojit měla. Žel nedošel však projekt tento až dosud uskutečnění svého. —

Kromě zmíněných již přítoků padají do Moravy ještě následující řeky a) se strany levé:

1. Bečva, po Dyji nedůležitější přítok Moravin, skládá se ze dvou ramen, jedno hořejší čili vsetínská Bečva zvané, sbírá se na jihozápadním svahu hory Trojačky v moravských Karpátech ve výši 758—105 m. a běže se s počátku směrem západojihozápadním se spádem 63— $31\frac{1}{2}$ m. na $7\frac{1}{2}$ kilom. 379—758 m. širokým podélným údolím, které všude příkrými výběžky Karpat zavřeno jest; odtud obrací se pak na sever a rozšiřuje se u Vsetína až na 1137 m., načež opět se sужuje; značnými přítoky (Bystřicí a j.) pak sesíleno prolamuje se příčným údolím horou Zapovou a Hostýnskou k Valašskému Meziříčí. — Druhé, dolejší čili rožnovská Bečva řečené, prýští se na severním svahu hory Vysoké ve výši asi 790 m. a spěchá od východu k západu úzkým a pěknými výšinami vroubeným údolím, kteréž se pak pod Rožnovem až na 938 m. rozšiřuje, vynikající tu bujným rostlinstvem a přírodní krásou. Obě ramena tato, mezi nimiž rozčleněné výběžky vrchu Zapova se rozkládají a brzkému jejich sloučení překážejí, spojují se (první po 53 kilom., druhé po 34 kilom. běhu) pod Valašským Meziříčím (301 m.), odkudž spojená řeka hojnými zátočinami směrem západosevernězápadním v údolí prům. $\frac{1}{4}$ m. šir. až k Hranicím (Weisskirchen) se běže. Sesílivši se pak zde značnými přítoky, obrací se k jihozápadu a vstupuje u Přerova v hořejší kotlinu řeky Moravy, již četnými zátočinami se vine a u Tovačova ($194\frac{1}{2}$ m.) ústím deltovým do Moravy se vlévá.

Hojnými bystřinami karpatskými, jež Bečva vnímá, stává se divokou a způsobuje zejména na jaře velká nebezpečí povodněmi, jimž zejména město Přerov vydáno jest.

Délka od pramenů hořejší Bečvy až k ústí obnáší 121 kilom., poříčí 16 □ myriam. Spád hořejší Bečvy u Hrozenkova Nového 87, u Vsetína 38½ m., u Valašského Meziříčí 16½, dolejší Bečvy u Rožnova 96, u Valaš. Meziříčí 38½; spojené pak řeky u Hranic 20 m., při ústí 7 m. na 7½ kilom.

2. Olšava sbírá se ze tří potoků: Říky (od severu), Olšavy (od východu) a Nivničky (od jihu), kteréžto potoky blíže Brodu Uherského se spojují. Největší z nich je potok Říka, prýstící se na již. svahu hory Doubravy severně vsi Loučky ve výši 464 m. a teče směrem jihozápadním úzkým údolím, přibíraje luhačovické prameny minerální. Potok Olšava, jehož jméno celá řeka dostala, vzniká nad vsí Pítnem na svahu hory Hradištské v lese Konecovém ve výši 427 m. Několika horskými potoky sesílen, vine se četnými zátočinami úzkým a příkrými výšinami zavřeným údolím na západ a spojuje se pak u Újezdu s potokem Říkou.

Po spojení tomto přechází Olšava do 758½—958 m. širokého údolí, ubírajíc se okolo Brodu Uherského (197) i Kuňovic (175 m.) a vpadá mezi Uherským Hradištěm a Ostrohem do Moravy.

Jakkoli řeka tato l. 1820 částečně hlav. při ústí svém upravena byla, způsobuje přece zvláště u Mikovic a Kunovic každého roku zátopy.

Délka obnáší 47 kilom.; poříčí 5 □ myriam. Spád u Boskovic 151 m., u Újezda 42 m., při ústí jen 12 m. na 7½ kilom.

S pravé strany vtékají do Moravy:

3. Haná sbírá se v malém rybníce východně vsi Drahan ve výši 607 m.; odtud plyne co malý potůček úzkým úžlabím asi 23 kilom. od severo-západu k jiho-východu.

Od Víškova (231 m.), kde několika potoky, zejména pak malou Hanou se posiluje a zároveň v řeku proměňuje, ohybá se k severo-východu, tekouc dále u velkém kruhu směrem hlav. východním požehnaným i nad míru úrodným a 1138 m. prům. širokým údolím „Haná“ řečeným,* jež vroubí na severu jemně se zdvíhající výběžky vysočiny drahanské, na jihu pak výpustky hor maršových.

Ústí (186 m.) pod Kojetínem. Délka od pramenů až k ústí obnáší 49 kilom. a celé poříčí její pokrývá 6 □ myriam.

Spád u Víškova 127 m., u ústí 12 m. na 7½ kilom.

4. Dyje, jejížto poříčí veškeron jihozápad Moravy drží, povstává spojením dvou pramenů: jeden, německá Dyje, temení

*) Údolí toto, boдрými a veselými Hanáky obydlené, bývalo před upravením řečiště častěji zaplavováno, čímž dostalo se mu však hojně úrodnosti, již v celém téměř světě slyne.

se v lesích blíž Sedmilip mezi Vitorazí (Veitera) a Světlou (Zwettel) v Dolních Rakousích; druhý, moravská Dyje, vychází z lesin u Stonařova v Jihlavsku s výše 616 m. S počátku teče moravská Dyje směrem jižním v dosti prostranném údolí, přibírajíc hojně potoky z četných rybníků vysočiny česko-moravské odtékající a přechází jižně Pislingu do Dol. Rak. Pod hradem Rakouským (Raabs) spojuje se Dyje moravská na pětě rakouské s Dyjí německou a plyne rozličenými oklikami hlubokou skalní rozsedlinou k severovýchodu. Nad Freisteinem vstupuje opět do Moravy, vnímá v levo u Bítova Zeletavku a běže se jihovýchodně četnými zátočinami až po město Znojmo (212 m.) hlubokým údolím, vykazujícím po obou stranách příkré, lesné a skalnaté výšiny, které údolí toto svraží, buď místy od něho v polokruhu odstupují, lemující nejkrásnější krajinky, nad nimiž na skalách statné hrady a ssutiny (Bítov, Odrašany, Nový Hrádek, Vranov a j.) v malebné poloze strní.

Pod Znojmem vchází Dyje do otevřené nížiny a vine se hojnými zátočinami kotlinou dyjo-švarcavskou. — Opodál rak. města Lábu (Laa), kdež Pulka va do Dyje vtéká, vystupují na pravém břehu záp. výběžky hor polavských, okolo nichž řeka obloukovitě směrem severo-východním uměle udělaným řečištěm se ubírá, působíc na trati této, na níž i v levo Jevišovku (Jaispitz) vnímá, zhloubné zátopy. Pod Mušovem vystupují na již. a jihozáp. břehu opět příkré výšiny, výběžky to hor polavských; dále nastává však nížina, v níž se Dyje v četná ramena dělí a pod Landšhutem (Landshut 143 m.) na pětě dolno-rakouské do Moravy padá. Řeka tato není splavná, nemohouť po ní, poněvadž v suchých létech skoro docela vysychá, ani trvale vory se plavíí. Jelikož však častými povodněmi velmi mnoho jiter úrodné půdy zaplavuje, byla by úprava její velmi žádouena.

Délka řeky od pramenů moravské Dyje až k ústí 280 kilom., až ku pramenům německé Dyje 303 kilom.

Pořící celé řeky i s vedlejšími přítoky obnáší 121 □ myriam., z čehož 97 □ myriam. na Moravu, 6 □ myriam. na Čechy a 18 □ myriam. na dol. Rakousy připadá. Spád u Dačic 48 m., u Znojma 13 m., při ústí 3 m. na 7 $\frac{1}{2}$ kilom.

Nejdůležitější přítoky řek Dyj jsou:

a) Jihlava sbírá se z několika rybníků u vsi Jihlavky nad Batelovem ve výši 607 m. a ubírá se směrem severo-východním Batelovem (553 m.) k Jihlavě (436 m.), kde se s Jihlavou spojuje. Odtud teče jihovýchodně úzkým a lesními stráněmi zavřeným údolím, vykazujíc na trati této naproti řekám jiným zvláštní odchytku.*) U Ivančic zesiluje se Jihlava s levé strany Oslavou (u Zďaf ve

*) Odchyłka tato záleží v tom, že řeka od vrchoviště svého sice spád svůj zmirňuje, od Třebíče však jí opět spádu přibývá, kterýž u Konešova 55—28 m. na 1 m. činí, ale u Ežvan na 11 m. na 7 $\frac{1}{2}$ kilom. klesá

výši 569 m. se prýstíci), s pravé strany Rokytnou (vznikající v českomoravské vysočině mezi Martínkovem a Rokytnicí ve výši asi 57 m.) a vstupuje úzkou příční rozsedlinou v kotlinu dyjo-švarcavskou, kdež zvláště u Pohořelce také množství písku navaluje, že řeka, opustivši řečiště své, do strouhy mlýnské se vrhla, čímž velké povodně každoročně povstávají, pustošíce krajiny tyto.*) Pod Ejvany spojuje se Jihlava se Švarcavou, spojené pak jich vody vpadají pod Mušovem (168 m.) do Dyje. Délka Jihlavy 174 kilom., počítá samo o sobě 30 □ myriam., z čehož připadá na Čechy $2\frac{1}{2}$ □ myriam. Spád u Jihlavy 26, u Třebíče 15, u Ejvan $23\frac{1}{2}$, u ústí do Dyje $7\frac{1}{2}$ m. na $7\frac{1}{2}$ kilom.

b) Švarcava, v hořejším běhu také Svratka řečená, jest nejmocnější přítok Dyjin a odtéká z Černého bahna na jihozápad. svahu Žákové hory u vsi Heralce nedaleko hranic českých ve výši 772 m. S počátku ubírá se směrem severním hlubokým úžlabím, přibírajíc četné bystřice; u Svratky a Jimravova otáčí se k jiho-východu a teče směrem tímto, místy se zúžuje (až na 81—95 m.), místy opět rozšiřuje (na 948—1138 m.) malebným i úrodným údolím, jež lemují s pravé strany příkré 126—252 m. vys. skalnaté stěny, na nichž památné a dosud zachovalé hrady (Pernštýn 429 m. u Nedvědic, hrad Veverčí 293 m. u Bitišky veverské) v malebné poloze se vypínají, na levé straně rozkládají se pak kvetoucí lidnaté osady. — V běhu tomto žene Švarcava i mlýny a průmyslné závody (železární štěpanovské) a nese i plť. Hojnými potoky sesílena jsouc, vstupuje u Brna v otevřenou krajinu a ústí u Mušova do Dyje. Délka obnáší $151\frac{1}{2}$ kilom.; celé počítá švarcavo-jihlavino i s přítoky činí 77 □ myriametrů, z čehož 65 □ myriam. na Čechy připadá. Bez Jihlavy jen $401\frac{1}{2}$ □ myriam. a na Čechy vypadá z něho jen na $3\frac{1}{2}$ □ myriam. Spád u Heralce 153, u Jimravova 42, u Tišňovic 31, u ústí Svitavy 16, u ústí do Dyje 4 m. na $7\frac{1}{2}$ kilom. Roku 1848 byla řeka tato upravena, čímž odstraněny jsou i četné zátopy, jež Švarcava způsobovala.

Největší přítok Švarcavin jest Svitava (Zwittan), vzniká severně města Svitavy blíže hranic českých ve výši 445 m. a teče směrem jižním pávným údolím (Adamovým), přecházejíc u Obřan do doliny švarcavo-dyjské. Ústí u Přisenic (dříve u Komárova) nedaleko Brna. Řeka tato žene četné mlýny, papírny a železární; splavná však není ani lodím ani plťem, jakkoli v mokřích letech značné zátopy způsobuje.

Délka obnáší 83 kilom, počítá 12 □ myriam. Spád u Svitavy 63 m., u Svitavky 20 m., u Brna $12\frac{1}{2}$ na $7\frac{1}{2}$ kilom.

Z přítoků svitavských je nejzajímavější potok Punkva, odvádějící hojnost vod vysočiny drahanské, jakož i veškerý vody tamnějších jeskyň u Klepačova do Svitavy.

*) Z příčiny té jest brzké upravení řeky této přežádoucí.

Zajímavé jsou však také dva potoky Žďárna a Luha zvané, které, řinouce se z lesů protivanovských, s výše asi 553 m. spojují se zrovna před Sloupem, načež v bludištích jeskyň sloupských*) se ztrácejí. Podobně ztrácí se ve výši 436 m. potáček „Bílá voda“ od Hartmanic a Drahan přicházející pod hradem Holštýnem v jeskyni tamnější.

Onen pak potok, který na dně Macochy šumí, považuje se za spojenou vodu potoka sloupského s Bílou vodou. Potok tento vyřínuje se v divoko-romantickém údolí Punkvy nad Skalným mlýnem ze skály s takovou prudkostí a silou, že hned blízko východu svého žene mlýny a rozličné stroje při pověstných dílnách železných. Ale veliké škody způsobují řečené potoky v okolí sloupském a holštýnském v čas rozvodnění svého tím, že zanášejí otvory do jeskyň zmíněných vedoucí, proměňující pak vákolní krajiny před otvory těmito ležící v jezero.

Kromě jmenovaných řek posílá Morava z východní své části do řeky Váhu, přítoku to dunajského na půdě uberské, mimo některé potoky (Hrubou, krátkovský, Straný a j.) řeku Vláraru, skládající se z několika potoků, z nichž hlavní: Řeka, Říčka a Brumovka v moravských Tatrách, zvláště pak v Makytě ve výši 568—695 m. vznikají. Spojivše se pod Brumovem, spěchají jménem Vlárý do Uher průsmykem soujmenným, jímž činili Maďarí nejvíce vpády své do Moravy; v Uhrách pak vlévá se řečená řeka do Váhu.

II. Odra, jejížto poríčí zahrnuje celé Slezsko a značnou část Moravy, sbírá se z několika pramenů, které se prýští z bahnišť na severním svahu pohorí oderského nedaleko městečka Libavy. Nejsilnější z nich temní se ve výši 596 m. a spojuje se (vidličaté) po krátkém běhu s přítokem druhým, načež ubírá se směrem severním tak zvaným „Studeným údolím“**) a přibírá četné potoky, jimiž se v řeku proměňuje. Změnivši Odra dosavadní směr svůj v jihovýchodní, teče nejprve úzkým (příkrými i skalnatými úbočími uzavřeným), potom širším (114 m.) údolím podél města Odry k německým Jesenicům, kde značný potok Luha vnímá; odtud vine se četnými zátočinami, rozděluje zároveň Beskydy od Karpat, směrem severo-východním, až k hranicím pěkným a přetrodným údolím, jež však na jaře za příčinou nízkých břehů zaplavuje,

*) Jeskyně sloupské, asi tři míle od Brna k severu se nalézající, připodobnění lze k bájnému bludišti starého věku. Zvláštností jeskyň těchto, o jejich prozkoumání získal sobě Dr. Vankel velkých zásluh, jsou rozmanité podoby krápníkem utvořené, na něž je pohled čarokrásný. Tak spatříte tu lze: hobounské záclony, bohaté krumplování, malebný zkamenělý vodopád, rozličné nádoby, hlavy zvířecí a podobné. Co zvláštnost budí tu připomenuto i to, že l. 1775 dal tehdejší kníže Karel Salm z krápníku sloupského zhotoviti dva stoly 1½ m. zdělí a ¾ m. zšíří, jejichto uhlazené plochy podobají se alabastru. Stoly tyto nalézají se až dosavade v knížecím zámku v Rejci.

**) Jména toho dostalo se řečenému údolí proto, poněvadž tu v době zimní krutá zima panuje.

proměňující požehnané luhy jesenické a kunewaldské v jezero a tvoří tu i četné močály.*)

Hojné vedlejší přítoky (viz tyto) činí Odru již od Hrušova splavnou, u Ratiboře nedaleko hranic nese pak i loď plachetní.

Délka Odry od pramenů až k ústí Olšavy obnáší 114 kilom., až k ústí do moře baltického 887 kilom. Poříčí na Moravě a ve Slezsku činí 65 □ myriam.; veškeré poříčí pak 134 □ myriam.

Spád ve vrchovišti 518, u Odry 47', při ústí Opavy 15, u Bohumína 3 na 7½ kilom.

Důležitější přítoky Odřiny jsou:

a) Na straně pravé 1. Ostravice, skládající se ze dvou velkých potoků (bílého a černého), které vznikají v Beskydech ve výši 727 a 872 m.

Potoky tyto spojují se blíže místa, kde silnice friedlansko-uherská přes černý potok (598½ m.) běží a slují tu Ostravici, která běže se odtud v divoko-romantickém a příkrými stráněmi zavřeném údolí přírodním směrem severo-západním, přijímaje u Ostrova potok Čeladnu, načež vine se dále 758½—1138 m. širokým údolím přes Friedland k Frydeku (283 m.), kdež vnímá s pravé strany Moravku. Ubírajíc se odtud směrem po většině severním, přijímá ještě se strany pravé nad Ostrovem (Ostrau) potok Lucinu a vlévá se u Hrušova (190 m.) do Odry. Řeka tato značné závody železářské ženoucí a částečně i pltěm splavná (též po Moravce plaví se pltě) má ve vrchovišti svém ráz divoké bystřiny, u Friedlandu teče volněji, u Frydeku tvoří četné měliny, rozděluje se v ramena a mění v čas rozvodnění svého běh svůj. Délka celé řeky obnáší 64 kilom., poříčí 8 □ myriam. Spád při spojení obou řečených potoků 179 m., při ústí Moravky 56 m., při ústí do Odry 26½ m. na 7½ kilom.

2. Olešnice (Olsa), druhý důležitý přítok Odřin, sbírá své prameny v Karpatech ve výši 695—790 m. Ženouc hned na vrchovišti svém několik mlýnů, běže se Olešnice úzkým skalnatým úžlabím a otáčí se severozápadně k Jablunkovu (369½ m.), vnímajíc tu potok Lomnu. Odtud teče souběžně s Ostravici rozkošným 569—758½ m. širokým údolím mezi Těšínem (804') k Fryštátu, kde údolí velmi se rozšiřuje.

Přijavši pod Fryštátem se strany levé divoký potok Stonavku, blíže pruských hranic Petruvku, ubírá se dále směrem západním a ústí se u Kopitova (201 m.) do Odry.

Podobně jako Ostravice žene řeka tato závody železářské a nese částečně i pltě. Délka obnáší 91 kilom., poříčí 8 □ myriam.

Spád u Jablunkova 126 m., u Těšina 31 m., při ústí 11½ m. na 7½ kilom.

*) Z přítoků této bylo by upravení Odry přežádoueno.

b) Se strany levé ústí se do Odry:

1. Opava stéká se ze tří potoků, které se nad Vrbnem (Witriben) spojují, a to: a) z černé Opavy, přicházející od severu s Jelení hory s výše 784 m., b) z prostřední Opavy, prýšticí se s hnzda sněžných hor pradědských ve výši 948—1264 m., c) z bílé Opavy (též malé) s vysoké Hole s výše 1297 m. se valcí a divoko-romantickým lázenským městem „Karlsbrunn“ zvaným (na úpatí Praděda ve výši 790 m. ležícím) tekoucí.

Spojený tok proudí se s počátku směrem jihovýchodním širokým (až 379 m.) a příkrými (158—189½ m. vysokými) stráněmi zavřeným údolím až k Novému Ebersdorfu, odkudž obrací se náhle k severo-východu, přibírajíc u Krňova (Jägerndorf 301½ m.) Opavici (Goldoppa). Odtud běře se pak Opava četnými zátočinami směrem severozápadním, tvoříc zároveň politickou hranici mezi Rakousy a Pruskem, dosti širokým (dále i v rovinu rozšířeným) údolím vedle Opavy (města) k Střebovicům (194 m.), kdež do Odry se vlévá.

Řeka tato, ač dosti vodná, není za příčinou mělin splavná; jen mezi Einsiedlem (vsí) a Krňovem plaví se po ní dříví. Délka obnáší 121 kilom., pořící celé řeky čítá 23½ □ myriam., z nichž asi 2 □ myriam. na Prusko připadá. V Moravě a Slezsku je pořící Opavy 10½ □ myriam. veliké, z čehož opět 8½ □ myriam. Moravici (Mohra) náleží. Spád u Vrbna 127 m., u Krňova 41 m., při ústí Moravice 14½ m., při ústí do Odry 5½ m. na 7½ kilom.

Znamenitější přítok Opavin na pravém břehu jest Moravice (Mohra), která sbírajíc své prameny pod vysokou Holí ve výši 1169½ m. s počátku pádí hlučně hlubokou a divokou úžlabinou, sesilujíc se tu četnými potoky. Dále ubírá se směrem jihovýchodním podél hranic slezskomoravských až pod Víkstein. Obrátivši se napotom na severovýchod, vlévá se v mělké prohlubíně opavské (246½) do Opavy. Značnými potoky sesílena jsou, žene několik průmyslových závodů na březích jejich založených. Splavná však není ani lodím ani pltům.

Délka obnáší 19 kilom., pořící 8½ □ myriam.

Z ostatních levých přítoků Odřiných jest důležitější kladská Nisa, která na sněžníku králickém vznikajíc, nikde území rakouského se nedotýká, avšak vnímá veškery potoky a menší řeky na severovýchodním svahu Sudet se prýšticí, z nichž nejdůležitější jest řeka Bílá, majíc silný spád (na hranicích 31½—189 m. 7½ kilom. a vysoké břehy. Délka její až k hranicím pruským obnáší 32 kilom. Pořící v rakouském Slezsku 2½ □ myriam.

III. Řeky slezské.

Kromě Odry a přítoků jejích hlavně Opavy a Olešnice jest hlavní řekou rakouského Slezska Visla, vznikající v jihovýchodním zákoutí Beskydů ze dvou potoků černé a bílé Visly (černá a bílá výselka). Černá Visla temení se z bařiny na jihozápadním svahu hory Barany ve výši 104—1137 $\frac{1}{2}$ m. S počátku vine se úzkou skalnatou roklič k západu, napotom k severozápadu a spojuje se s Vislou bílou, která z četných pramenů na hoře Magurce ve výši 948—1011 m. se prýští. Spojená a potoky (czienkovským a kopidlowským) zesílená teče 283—379 m. šir. příčným údolím směrem severozápadním dlouhou vsí Vislou k Ustroni (Ustron 325 $\frac{1}{2}$ m.), odkudž se údolí značně (více než na 2275 $\frac{1}{2}$ m.) rozšiřuje, a řeka dále směrem severním okolo Skolčavy (284 $\frac{1}{2}$ m.) k Strumíni (Schwarzwasser 249 $\frac{1}{2}$ m.) se ubírá, kdež velkým obloukem k východu se otáčí přecházejíc v širokou rovinu, již se četnými křivolečemi (Serpentinen) a rukávy k hranicím ubírá, přibírajíc na trati této Ilovnicu, potok Lobnický, konečně pak řeku Bělu (Biału), která, politickou hranici mezi Slezskem a Haličí tvoříc, od jihu přichází, průmyslné město Bělsko (Bielitz) od protější Bialy (haličské) dělí a u Renardovic (237 m.) do Visly padá.

V rakouském Slezsku nese Visla pouze plť a žene četné závody průmyslové. Splavnost její počíná u Krakova. Délka od ústí černé Visly až k ústí Běly obnáší 70 $\frac{1}{2}$ kilom. Délka celé řeky až k ústí do moře baltického činí však 962 $\frac{1}{2}$ kilom. Pořící v rakouském Slezsku je 8 $\frac{1}{2}$ □ myriam., celé pak pořící Vislino 1764 □ myriam. veliké. Spád u Skočavy 53 m., u Strumíně 17 m., při ústí ř. Běly 6 m na 7 $\frac{1}{2}$ kilom.

